

2. Кукса В. О. Стан валеолого-фізреабілітаційної освіти в контексті соціально-дидактичних протиріч / В. О. Кукса // Матер. Всеукраїнської наук. конф. «Біосоціокультурні та педагогічні аспекти фізичного виховання та спорту». – Суми : СДПУ ім. А.С.Макаренка, 2000. – С. 22-30.

3. Мурза В. П. Фізичні вправи і здоров'я / В. П. Мурза. – К. : Здоров'я, 1991. – 256 с.

4. Міхеєнко О. І. Валеологічна підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у вищому педагогічному навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Олександр Іванович Міхеєнко. – Суми, 2004. – 196 с.

УДК 373.3.015.3:159.922.7

Р.М. Лейчук, методист

Обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді, м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В МЕЖАХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті презентовано узагальнення науково-теоретичного й методичного досвіду роботи вітчизняних та зарубіжних науковців, спеціалістів з психології, педагогіки, соціології з проблем: соціальна адаптація як важливий процес формування особистості молодшого школяра, індивідуально-психологічних новоутворень дітей молодшого шкільного віку в умовах науково-технічної творчості позашкільної освіти.

Ключові слова: соціальна адаптація, дезадаптація, організаційно-педагогічні умови, за межами школи, навчальні заклади, освіта.

В статье представлен синтез научно-теоретического и методического опыта отечественных и зарубежных ученых, специалистов в области психологии, педагогики, социологии по проблемам: социальная адаптация как важный процесс формирования личности младших школьников, индивидуально-психологических новообразований детей младшего школьного возраста в условиях научно-технического творчества внешкольного образования.

Ключевые слова: социальная адаптация, дезадаптация, организационно-педагогические условия, за пределами школы, учебные заведения, образование.

The article presented a synthesis of scientific-theoretical and methodological experience of domestic and foreign scholars, specialists in psychology, pedagogy, sociology of problems: social adaptation as an important process of identity formation younger pupils, individual psychological neoplasms primary school children in science and technical work- outside school education.

Key words: social adaptation, desadaptation, organizational and pedagogical conditions, outside of school educational establishment, education.

Постанова проблеми. В умовах постійних змін, які відбуваються в сучасному суспільстві, проблема соціальної адаптації особистості виступає на перший план. Хоча питання адаптації не є новим, але за умов швидкого зростання ритму і темпу життя, що спричинює підвищення вимог до людини як члена суспільства загалом і як творчої, активної особистості зокрема, дослідження процесу адаптації набуває актуальності.

Ця проблема є суттєвою і для освітніх установ, які вимушені реагувати на зміни, оскільки працюють із молодим поколінням, найбільш відкритим для усього нового. Освітні процеси мають бути спрямовані на забезпечення гармонійного розвитку дитини, вважати її активним суб'єктом життєдіяльності з певним соціальним досвідом комфортного існування в соціумі.

У вирішенні проблем соціальної адаптації підростаючого покоління істотну роль відіграє система позашкільної освіти, яка орієнтована на задоволення різноманітних потреб, інтересів учнів, на безконфліктну інтеграцію в суспільство. Вивчення психологічних особливостей адаптації дітей молодшого шкільного віку в позашкільних гуртках дає змогу поглибити знання про структуру, фази, механізми процесу адаптації, отримати нові дані для створення умов, що позитивно вплинуть на успішність процесу адаптації до позашкільного навчання й узагалі сприятимуть адаптації дитини в суспільстві.

Аспекти соціалізації особистості у позашкільних навчальних закладах відображені у працях С. Букреєвої, В. Вербицького, О. Глух, Л. Ковбасенко, В. Мачуського, Л. Островської, В. Пострільоного, Г. Пустовіта, А. Сиротенка, Т. Сущенко, Н. Тернової та ін.

Однак як показав аналіз джерельної бази, психологічні аспекти соціальної адаптації учнів молодшого шкільного віку в позашкільних навчальних закладах не були предметом спеціального дослідження.

Виходячи з актуальності проблеми, метою статті є обґрунтування теоретичних основ процесу соціальної адаптації до технічної творчості та визначення критеріїв, які допоможуть визначити рівень адаптації дітей у гуртках. Основні принципові підходи нашого теоретичного дослідження випливають із сучасних положень про адаптацію та специфіку роботи колективів позашкільної освіти, до яких ми відносимо гуртки науково-технічного профілю позашкільної діяльності.

У проблематиці, яка стосується адаптації, а саме: сутності; механізмів проходження цього процесу і взаємодії всіх чинників, ми орієнтуємось на погляди Л. Виготського, І. Вайнера, Г. Балла, А. Петровського, З. Білоусова, Л. Дзюбка, Р. Немова та інших, які розуміють адаптацію як складний і багатогранний психологічний процес на шляху становлення особистості.

Більшістю авторів адаптація розглядається як процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, а також як результат цього процесу. Її пов'язують із періодами кардинальної зміни діяльності та соціального оточення людини.

Сучасний погляд українських учених щодо процесу адаптації такий, що це процес або результат процесу, який передбачає гармонійне, з погляду індивідуальних прагнень людини, задоволення її потреб, створення умов для її здорового, щасливого життя в суспільстві, або адаптація – взаємодія з навколишнім середовищем з приводу опанування нової життєвої ситуації.

У дітей молодшого шкільного віку нові життєві ситуації пов'язані не тільки зі вступом до школи, зміною головного виду діяльності, а і з їх участю в позашкільній діяльності, в різних творчих колективах, до умов успішного існування в яких дитина теж адаптується.

На підставі теоретичного аналізу виявлено, що технічне мислення учнів початкових класів являє собою розумову діяльність, спрямовану на виконання різноманітних технічних завдань, створення нескладних моделей і макетів різних технічних об'єктів.

Мета статті. Наше дослідження полягає у виявленні психологічних особливостей адаптації дітей молодшого шкільного віку у творчому колективі науково-технічної самодіяльності.

Ми зробили припущення, що успішність адаптації залежить від рівня самооцінки дитини, її ставлення до себе, до обраної справи.

У всіх цих новоутвореннях розгортаються стосунки з ровесниками і дорослими, особистісне психічне життя і психічний розвиток у процесі соціальної адаптації.

Особливе місце в такому житті дитини молодшого шкільного віку займає й позашкільна освіта, яка дає можливість швидко, мобільно реагувати на індивідуально-психологічні зміни, надавати дітям широкі та нетрадиційні можливості для покращання якості їх життя та інтенсивного формування позитивного ставлення до нього і передбачають активну взаємодію та співпрацю дорослих і дітей.

Виклад основного матеріалу. Чернігівський обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді є одним із таких позашкільних закладів, робота якого спрямована на організацію навчально-виховної та дозвілєвої діяльності дітей.

Дитяча науково-технічна творчість – це можливість ознайомитися з цікавим світом науки та техніки, а також здійснити свої евристичні винаходи, власноруч сконструйовані моделі та пристрої.

Технічна творчість учнів – це наймасовіша форма залучення їх до творчості. У визначенні поняття «дитяча технічна творчість» існують два погляди – педагогічна і психологічна.

Педагоги розглядають дитячу технічну творчість не тільки як вид діяльності, направлений на ознайомлення учнів з різноманітним світом техніки, розвитку їх здібностей, але і як один із ефективних способів трудового виховання і політехнічної освіти.

Психологи в дитячій технічній творчості більше уваги приділяють своєчасному виявленню здібностей учнів до певного виду творчості, встановленню рівня їх формування і послідовності розвитку. Іншими словами, в процес управління творчою діяльністю учнів психологи включають методи правильної діагностики творчих здібностей, які допоможуть зрозуміти, в якому виді діяльності і за яких умов учні зможуть найбільш продуктивно проявити себе.

Таким чином, з урахуванням педагогічної і психологічної позицій дитяча технічна творчість – це ефективний засіб виховання, цілеспрямований процес навчання і розвитку творчих здібностей учнів у результаті створення матеріальних об'єктів з ознаками корисності і новизни.

Нове в дитячій технічній творчості, в основному, носить суб'єктивний характер. Гуртківці часто винаходять вже винайдене, а виготовлений виріб або ухвалене рішення є новим тільки для його творця, проте педагогічна користь творчої праці безперечна.

Результат творчої діяльності учнів – комплекс якостей творчої особи: розумова активність, прагнення здобувати знання і формувати уміння для виконання практичної роботи, самостійність у рішенні поставленого завдання, працьовитість, винахідливість і ін.

Важливе значення технічна творчість має для розширення політехнічного світогляду школярів. У процесі творчої технічної діяльності учні стикаються з потребою в додаткових знаннях про техніку: у вивченні спеціальної літератури, ознайомленні з новинками техніки, консультаціях фахівців.

Специфіка роботи позашкільних закладів освіти науково-технічного профілю діяльності полягає в тому, що перед ними не ставиться завдання опрацювати стандарт загальної освіти. У них педагогічний процес відбувається на основі соціально-психологічної взаємодії, в якій найважливішу роль відіграють феномени співтворчості, емпатії, рефлексивної саморегуляції тощо.

У дитячому позашкільному колективі розвиток і навчання особистості, формування соціального досвіду дитини здійснюються на основі її власного бажання, особистих прагнень, природних нахилів і задатків.

Принципами роботи є індивідуалізація, добровільність, пріоритет виховання, співтворчість, єдність розвитку й саморозвитку, емоційна привабливість спілкування.

У позашкільних колективах діти теж навчаються творчої справи, але за власним бажанням. І тому психолого-педагогічний процес цих закладів можна вважати нерегламентованим. Він будується з урахуванням психічного стану й настрою дитини і залежить від конкретної ситуації. Тому найхарактернішими особливостями цієї сфери є невимушене спілкування та самовиявлення, вільний вибір форм і засобів діяльності, використання їх на свій розсуд, керуючись внутрішніми мотивами.

Отже, цільова установка позашкільному колективу – захопити дітей цікавою творчою діяльністю, створити їм максимальні умови для всебічного самовиявлення та самоствердження.

Специфічними особливостями навчання і виховання дітей у позашкільному закладі науково-технічного профілю діяльності є:

- Добровільна навчальна та практична діяльність дитини, а не опрацювання загальноосвітнього стандарту.
- Технічне мислення гуртківця.
- Творча конкуренція як основна участь дитини в усіх масових заходах позашкільного закладу.
- Співтворчість, емпатія та рефлексивна саморегуляція у роботі дитячого колективу як основа благоприємного психологічного клімату в колективі.
- Підготовка та участь у науково-технічних змаганнях як результат успіху навчання у позашкільному закладі.

З урахуванням особливостей специфіки роботи у позашкільному закладі до критеріїв адаптації ми віднесли:

- бажання займатися творчою діяльністю на добровільній основі;
- діяльність не викликає напруження, страху, невпевненості;
- позитивний розвиток когнітивної сфери;
- рівень досягнень у творчій діяльності;
- рівень сформованості комунікативних умінь;
- рівень домагань відповідає соціальним потребам;
- популяризація науково-технічної творчості серед дітей молодшого шкільного віку.

Позашкільні заклади освіти дозволяють проводити профілактичну та корекційну роботу в певній системі, наступності і логічній єдності навчання, виховання і соціальної адаптації учнів.

Проведений аналіз не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують теоретико-методичні основи співпраці педагогів загальноосвітньої школи та позашкільних навчальних закладів у вирішенні проблеми соціальної адаптації дітей та підлітків, подальше вдосконалення змісту соціальної адаптації особистості в основних інститутах соціалізації дитини відповідно до мінливих умов життя суспільства.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Особистісно орієнтований підхід / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте. Психологическое исследование / Л. И. Божович. – М. : ПРОСВЕЩЕНИЕ, 1968.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М., 1991. – С. 100-102, 123-128, 245-249, 374-410.
4. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності : навчально-методичний посібник для молодших школярів / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 1998.
5. Смелзер Н. Социология : пер. с англ. / Н. Смелзер. – М. : Феникс, 1994. – 688 с.
6. Столяров Ю. С. Техническое творчество школьников / Ю. С. Столяров. – М. : Педагогика, 1989. – 217 с.